

موضوع: اخلاق اسلامی، ۷ (اخلاق و علوم تربیتی، ۶۴)

گروه مخاطب:
عمومی

شماره کتاب: ۱۴۰۹
مسلسل انتشار: ۲۴۶۷

عطاران طوسی، علی اصغر، ۱۳۹۳ -
تفشی و حقوق کارکنان در سازمان‌ها از دیدگاه امام علی (ع) / علی اصغر عطاران طوسی - قم: بوستان
کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۲.
۲۴۷ ص. - (بوستان کتاب قم ۱۴۰۹) (اخلاق اسلامی، ۴۷، اخلاق و علوم تربیتی، ۱۳۶)
ISBN 964 - 371 - 798 - 4 - ۴۱۰۰۰ ریال.

فهرست نویسی براساس اطلاعات نیا.
ص. ع - به انگلیسی: 'Ali Asghar 'Azzarān Tūsi. Naqsh Va Huquq-e Karkoonān Dar Sazemanhā
Az Dikghe Imām 'Ali [The employees' duties and rights in Imām 'Ali's viewpoint]

کتابنامه.

نمایه.

۱. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نظریه درباره کارمندان. ۲. کارمندان -
اخلاق حرفه‌ای - جنبه‌های مذهبی - اسلام. ۳. اخلاق اجتماعی. ۴. رفتار سازمانی - جنبه‌های مذهبی -
اسلام. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب قم، ب. عنوان.

۲۹۷/۹۵۱۵

۶ گ ۲۸/۰۹/۹۶

نقش و حقوق کارکنان

در سازمان‌ها

از دیدگاه امام علی علیه السلام

علی اصغر عطاران طوسی

بوته‌ی کتب
۱۳۸۴

بستان کتاب

نقش و حقوق کارکنان در سازمان‌ها
از دیدگاه امام علی (ع)

• نویسنده: علی اصغر عطاران طوسی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی: حجت • چاپ: قدس • توبت چاپ: ازل / ۱۳۸۴

• شمارگان: ۱۵۰۰ • بها: ۲۱۰۰ تومان

تمام حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

✓ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (اصفاهیه)، ص پ ۹۱۷، تلفن: ۷۷۲۲۱۵۵-۷، نمایر: ۷۷۲۲۱۵۲

✓ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)

تلفن پخش: ۷۷۲۲۲۲۶

✓ فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطین جنوبی، کوچه دوم (پشت)، تلفن: ۶۲۶۰۷۳۵

✓ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲

✓ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، گلستان کتاب، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰

پست الکترونیک: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی با آن در وب سایت:
<http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

○ ویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار ○ اصلاحات حروف‌نگاری: علی اصغر یابایی ○ صفحه‌آرایی: احمد مؤتمن ○ نمونه‌خوانی:

حسن صادین، بیژن سهرابی و حمید رضا نیمری ○ نظارت و کنترل: عبدالهادی اشرفی ○ طراح جلد: حسن محمودی

○ مسئول تولید: حسین محمندی ○ کنترل نشر صفحه‌آرایی و برگیر چاپ: سیدرضا محمندی

ناشر

فهرست مطالب

مقدمه	۱۹
ارزش و جایگاه اشتغال	۲۲
آثار کم کاری و بی کاری	۲۴
۱- اندوه و افسردگی	۲۴
۲- ندامت و پشیمانی	۲۴
۳- محرومیت از سعادت	۲۵
۴- حسرت در آخرت	۲۵
۵- عدم استجاب به دعا	۲۵
۶- ناپختگی و کودنی	۲۶
هدایت و اداره امور جامعه	۲۷
معرفی کتاب حاضر	۲۸

فصل اول:

نقش کارکنان

گفتار اول: نقش فردی کارکنان	۳۴
اصلاح فردی، زمینه ساز تحول اجتماعی	۳۴

- نقش فردی کارکنان ۳۵
- ۱- بلند همتی ۳۵
- حاتم طائی و هیزم شکن بلند همت ۳۷
- اعتبار آدمی در گرو همت والا ۳۸
- راه‌های دست‌یابی به همت بلند ۳۹
- الف. کم‌خوری ۳۹
- ب. ترک آسایش ۳۹
- آثار بلند همتی ۴۰
- الف. عملکرد موفق ۴۱
- ب. جذبت‌داری ۴۱
- ج. محبوبیت مردمی ۴۱
- د. بردباری ۴۲
- ه. متانت ۴۲
- تبعات کوتاه همتی ۴۳
- الف. حسادت و ورزیدن ۴۳
- ب. ضایع نمودن خویش ۴۳
- ۲- بهره‌گیری از عقل و تجربه ۴۴
- تأثیر هم‌آویزی خرد و تجربه ۴۵
- سیه‌روزی، نتیجه کم‌خردی و بی‌تجربگی ۴۶
- خرد، ره‌آورد تجربه ۴۶
- آثار بهره‌گیری از تجربه ۴۶
- ۳- پرهیز از پست و مقام ۴۷
- غم یک فرص نان، بهتر از تشویش یک خلق جهان ۴۸

- ۵۰..... بی اعتباری پست
- ۵۱..... دنیا، سکوی پریش آخرت
- ۵۱..... ۴- منفعل نشدن از محرومیت های اجتماعی
- ۵۲..... لطف الهی، پاداش بی اعتنائی به مال دنیا
- ۵۴..... ۵- پشیمان نبودن از عفو و بخشش
- ۵۴..... گذشت از مسئول مافوق
- ۵۵..... گذشت از ارباب رجوع
- ۵۶..... عفو در بیان امام
- ۵۷..... گذشت، سیره رهبران دین
- ۵۸..... بازنگری در عفو، چرا؟
- ۵۹..... دست آوردهای عفو و گذشت
- ۵۹..... الف. نزول رحمت الهی
- ۵۹..... ب. رفعت مقام
- ۶۰..... ج. دستیابی به تمامی کمالات
- ۶۰..... ۶- ناخشنودی از انتقام
- ۶۰..... زیبایی بخشش از سوی صاحب قدرت
- ۶۱..... بخشش دشمن
- ۶۳..... یک پرسش و پاسخ
- ۶۳..... ۷- پرهیز از تملق و چاپلوسی
- ۶۴..... کارمند ساده، ابزار دست چاپلوسان
- ۶۵..... مذبومیت چاپلوسی و پذیرش آن
- ۶۶..... تفاوت فاحش میان کارکنان خدوم و متملق
- ۶۷..... عواقب بها دادن به چاپلوسی در محیط کار

- ۸- مغرور نشدن به هنگام نعمت ۶۸
- وظایف کارکنان در برابر نعمت ۶۹
- الف. عصیان نکردن با نعمت ۶۹
- ب. بذل و بخشش به دیگران ۷۰
- ج. شکر و سپاس ۷۱
- ۹- سست نشدن در برابر سختی ۷۱
- ۱۰- ستم‌گر و ستم‌پذیر نبودن ۷۲
- کوچک نشمردن ظلم ۷۳
- عدم سکوت در برابر ستم ۷۴
- آثار ستم‌گری ۷۴
- ۱۱- عدم ارتکاب کاری که از دیگران نمی‌پسندی ۷۶
- ۱۲- عمل به آموخته‌ها ۷۷
- فراموشی آموخته‌ها، نتیجه عمل نکردن ۷۸
- ۱۳- وامدار خویش بودن نه دیگران ۷۹
- تلاش در خدمت آسایش خانواده ۷۹
- سوء استفاده از کارمند، هرگز! ۸۰
- ۱۴- پرهیز از ریاکاری ۸۰
- اثرات ناگوار ریاکاری بر محیط کار ۸۲
- درمان ریاکاری ۸۳
- ۱۵- اعتدال و میانه روی ۸۴
- گونه‌های افراط و تفریط ۸۶
- الف. افراط و تفریط در کار ۸۶
- ب. افراط و تفریط در سخن گفتن ۸۷

- ج. افراط و تفریط در مصرف امکانات ۸۷
- د. افراط و تفریط در باورها و گرایش ها ۸۸
- جهت گیری تند سیاسی، نوعی افراط ۸۹
- ضرورت اعتدال سیاسی مدیر ۸۹
- آثار میانه روی و اعتدال ۹۰
- الف. ارمغان سلامتی ۹۰
- ب. برکت مال ۹۰
- ج. زندگی گوارا ۹۱
- د. آمادگی رویارویی با مشکلات روزگار ۹۱
- ۱۶- اجتناب از منیت و غرور ۹۲
- ۱۷- غنیمت شمردن فرصت ۹۳
- آثار بهره گیری از فرصت ها ۹۵
- توصیه هایی برای بهره گیری بهتر از زمان ۹۶
- ۱۸- سخن اندک و گزیده ۹۷
- پاره ای از ویژگی های زبان ۹۷
- کاهش ریسک پذیری با کنترل زبان ۹۸
- سکوت آدم برای بازگشت به جوار الهی ۹۹
- پرهیز از شنیدن سخنان لغو ۱۰۰
- ۱۹- حسرت مال دنیا نخوردن ۱۰۱
- گفتار دوم: نقش اجتماعی کارکنان ۱۰۴
- الف- روابط با عموم مردم ۱۰۴
- ۱- تواضع ۱۰۵
- جهاد اکبر ۱۰۵

- ۱۰۶ تواضع برای خدا.
- ۱۰۷ ارمغان فروتنی.
- ۱۰۸ ۲- نرم خوئی.
- ۱۰۸ کاهش اضطراب ارباب رجوع.
- ۱۰۹ فرو نشانی خشم.
- ۱۱۰ نرمی و قاطعیت در کنار یکدیگر.
- ۱۱۱ امتحان بزرگ.
- ۱۱۱ ۳- محبت و نیکی.
- ۱۱۲ عشق به مردم.
- ۱۱۳ دست آوردهای محبت و نیکی.
- ۱۱۴ رسیدگی به نیاز مردم.
- ۱۱۵ پرهیز از کارشکنی.
- ۱۱۵ ۴- منت نگذاشتن.
- ۱۱۶ آثار و تبعات منت.
- ۱۱۷ ۵- رضایت مندی از تلاش دیگران.
- ۱۱۸ ۶- نپسندیدن آن چه برای خویش ناپسند است.
- ۱۱۹ فاش نکردن راز دیگران.
- ۱۱۹ ۷- پرهیز از سخن چینی.
- ۱۲۰ لزوم هوشیاری کارکنان.
- ۱۲۱ ب- روابط با اقشار خاص.
- ۱۲۱ اول: نقش کارمند در برابر مسئول مافوق.
- ۱۲۱ ۱- فرمانبرداری.
- ۱۲۲ انقیاد پذیری.

۱۲۲	احترام به سلسله مراتب سازمانی
۱۲۳	گفت‌وگو با مسئول در موارد اختلاف نظر
۱۲۳	انتخاب آینده برتر
۱۲۶	۲- پاسخ‌گویی
۱۲۶	سخت‌گیری در برابر خیانت
۱۲۸	۳- مدارات
۱۲۸	۴- دیدار به مقدار متعارف
۱۲۹	دوم: نقش کارمند در برابر ارباب رجوع
۱۲۹	۱- خدمت‌گزاری صادقانه
۱۲۹	توقع نداشتن در برابر خدمت‌گزاری
۱۳۰	خدمت به همه مردم
۱۳۱	ارزش خدمت‌رسانی
۱۳۲	آثار خدمت‌رسانی به مردم
۱۳۴	خدمت‌رسانی، فرصتی طلایی
۱۳۵	نسیم خدمت‌رسانی
۱۳۶	۲- خدمت با گشاده رویی و بدون منت
۱۳۷	عذرخواهی در صورت عجز
۱۳۸	۳- خوش‌گمانی به مردم
۱۳۹	آثار حسن ظن
۱۴۰	راه‌های تقویت حسن ظن
۱۴۱	دروغ‌گو نپنداشتن دیگران
۱۴۲	۴- رعایت مساوات
۱۴۲	توزیع عادلانه امکانات

- ۱۴۴ برخورد با توزیع نابرابر امکانات عمومی
- ۱۴۵ عدم تبعیض در تنبیه مجرم
- ۱۴۶ عدم ملاحظه بستگان در توزیع اموال عمومی
- ۱۴۷ مساوات در نگرستن و سلام کردن
- ۱۴۸ دست‌آوردهای انصاف و عدالت
- ۱۴۹ گفتار سوم: نقش سازمانی کارکنان
- ۱۴۹ ۱- توجه به ارزش کار
- ۱۵۱ خستگی ناپذیری
- ۱۵۱ موانع ارزش‌مندی
- ۱۵۱ ۲- پرهیز از عوامل عذرخواهی
- ۱۵۲ دقت در رفتارها
- ۱۵۲ ۳- پرهیز از بزرگ‌نمایی عملکرد
- ۱۵۳ گزارش کار دروغین
- ۱۵۴ ۴- انجام دادن وظایف
- ۱۵۶ آثار سستی و کسالت
- ۱۵۶ ۵- عدم دخالت در سایر پست‌ها
- ۱۵۷ ۶- دور ساختن اسباب دشمنی
- ۱۵۸ ۷- بها ندادن به سخنان غیر مستند
- ۱۵۹ ۸- کناره‌گیری از سخن چینان
- ۱۶۰ سوگند بسیار، نشانه عدم صداقت
- ۱۶۰ ۹- کار و تلاش به اندازه توان
- ۱۶۱ کار در کنار توجه به نیازهای خانواده
- ۱۶۲ ۱۰- امانت‌داری

۱۱- رازداری.....	۱۶۴
عدم گذشت در برابر افشای اسرار سازمانی.....	۱۶۴
سرپل دشمنان نشدن.....	۱۶۵
دوستان ناآگاه، ابزار دست دشمنان.....	۱۶۷
۱۲- اولویت بندی کارها.....	۱۶۷
۱۳- دوری از وعده های ناشدنی.....	۱۶۸
مقدم داشتن طرح های فوریت دار.....	۱۷۰
۱۴- اجتناب از شتاب زدگی.....	۱۷۰
ناکامی کارمند عجول.....	۱۷۱
۱۵- دوری از فعالیت های مبهم.....	۱۷۲
۱۶- سستی نکردن از انجام کارهای شفاف.....	۱۷۳
۱۷- پرهیز از امتیاز خواهی.....	۱۷۴
۱۸- افشاگری به هنگام بدبینی دیگران.....	۱۷۵
۱۹- حاشا نکردن رفتارهای ناپسند.....	۱۷۵
روش برخورد با خطاهای خویش.....	۱۷۶
۲۰- پاکی و آراستگی ظاهر.....	۱۷۷
گفتار چهارم: نقش فکری کارکنان.....	۱۷۹
الف. در برابر مبدأ.....	۱۸۱
۱- استمداد از خدای متعال.....	۱۸۱
واگذاری کارها به خدا و رسول.....	۱۸۲
اتکال به غیر خدا.....	۱۸۲
خنده عبرت آموز.....	۱۸۲
توسل در کنار توکل.....	۱۸۳

- ۲- خداترسی در آشکار و پنهان ۱۸۴
- امید به غیب ۱۸۴
- ظاهر و باطن آراسته ۱۸۶
- ۳- صرف قدرت در راه اطاعت پروردگار ۱۸۷
- ۴- توفیق‌های الهی ۱۸۸
- ب. در برابر معاد ۱۸۹
- ۱- عالم آخرت، سرانجام تلاش‌ها ۱۸۹
- تخصّص و تدبیر ۱۸۹
- وجه همت، سرای ابدی ۱۹۰
- ۲- پاسخ‌گویی در قیامت ۱۹۰
- محاسبه نفس ۱۹۱
- اصلاح رفتارها ۱۹۱
- مراقبت دائمی ۱۹۲
- کارکنان، امین مردم ۱۹۳
- ج. در برابر مکتب ۱۹۵
- ۱- دفاع از دین ۱۹۵
- ۲- نفروختن دین به دنیا ۱۹۶
- ۳- مقدم نداشتن بستگان بر دین ۱۹۸
- رفتار علی علیه السلام با دین فروشان ۱۹۸

فصل دوم:

حقوق کارکنان

- حقّ اول: اعتماد و حسن ظنّ ۲۰۳

۲۰۴	 حمل رفتار مسلمان بر صحت
۲۰۵	 زدودن ریشه بدگمانی
۲۰۶	 اعتماد مسئولین
۲۰۶	 آثار حسن اعتماد
۲۰۷	 نشانه‌های حسن اعتماد مدیر به پرسنل
۲۰۸	 بسترهای لازم برای حسن اعتماد
۲۰۸	 فرایند اعتماد سازی
۲۰۸	 راه‌های اعتمادسازی
۲۰۹	 ثبات قدم و پشتکار
۲۰۹	 حقّ دوم: احترام و تکریم
۲۱۰	 مالک کارکنان یا خادم آنان
۲۱۰	 احترام متقابل
۲۱۱	 بازتاب رفتار شایسته
۲۱۲	 دست‌آوردهای احترام و خوش خلقی
۲۱۲	 ۱- حسن عاقبت
۲۱۳	 ۲- افزایش دوستان
۲۱۳	 برخورد قانونی با کارکنان متخلف
۲۱۴	 جدا بودن حساب کارکنان خدوم از دیگران
۲۱۴	 حفظ شخصیت کارمندان
۲۱۵	 ملاک نبودن معیارهای ظاهری اشخاص
۲۱۶	 پسر بد قیافه ولی خردمند
۲۱۸	 حفظ حرمت کارمند در غیاب وی
۲۱۹	 حقّ سوم: مشاوره

- نشست‌های مشورتی با کارکنان ۲۲۰
- آثار مشورت و نظرخواهی از کارکنان ۲۲۱
- ایجاد فرصت تصمیم‌گیری ۲۲۱
- آزادی بیان دیدگاه‌ها ۲۲۲
- تقویت دیدگاه مدیر ۲۲۳
- گزینش عاقلانه ۲۲۳
- مرز میان مشورت و اجرا ۲۲۴
- به بازی گرفتن کارمند در انجام فعالیت‌ها ۲۲۵
- حق چهارم: مساوات و عدالت ۲۲۵
- روابط دوستانه و ضوابط سازمانی ۲۲۶
- معیارهای تبعیض مجاز ۲۲۶
- ۱- عالمان و متخصصان ۲۲۷
- ۲- دینداران و پرهیزکاران ۲۲۷
- ۳- سالمندان و بزرگسالان ۲۲۸
- ۴- با تجربه‌ها ۲۲۸
- ارزشیابی منصفانه ۲۲۹
- عدم داوری زود هنگام ۲۳۰
- حق پنجم: تجلیل و تشویق ۲۳۱
- تکریم با تشویق ۲۳۱
- تصریح به خدمات کارکنان ۲۳۲
- قابل درک بودن تشویق و عامل آن ۲۳۳
- نادیده نگرفتن تلاش دیگران ۲۳۳
- به عمل کار برآید ۲۳۴

۲۳۴	شاخص های کارمند موفق
۲۳۵	بزرگداشت و تجلیل از کارکنان بسیجی
۲۳۵	۱- دعوت به همراهی با مدیر
۲۳۶	۲- یادآوری حماسه آفرینی های نیرو
۲۳۶	حق ششم: حمایت و پشتیبانی
۲۳۶	اعطای عادلانه حقوق و مزایا
۲۳۷	دستمزد ناکافی، ظلم نابخشودنی
۲۳۸	آثار تأمین حقوق و مزایای مناسب
۲۳۸	۱: زمینه ساز اصلاح کارمند
۲۳۹	۲. مانع اختلاس
۲۳۹	۳. حجتی در برابر خیانت و یا سرپیچی وی
۲۴۰	وظیفه دستگاه های نظارتی
۲۴۰	اطلاع کارکنان از میزان حقوق
۲۴۱	حق هفتم: انتصاب و ابلاغ حکم
۲۴۳	آثار نامطلوب عدم ابلاغ شرح وظایف
۲۴۳	حق هشتم: امنیت شغلی
۲۴۴	آثار منفی استخدام دائمی
۲۴۴	حق نهم: دانش افزایی
۲۴۵	اطلاع رسانی آخرین وضعیت دستگاه
۲۴۶	پنهان نکردن اطلاعات از دسترس کارکنان
۲۴۷	برگزاری نشست های تبادل اطلاعات

مقدمه

اشتغال و کار، از عوامل موفقیت و پویایی جامعه سالم و با نشاط، و نیز از ویژگی‌های جوامع پر تحرک و پر تلاش است.

کشورهایی که با وجود سرمایه‌های طبیعی و زیر زمینی هنگفت، راه رشد، کمال و پیشرفت را نیافته‌اند در برابر جوامع دیگر - که با کار و تلاش مستمر در کنار برنامه‌ریزی دقیق راه‌های ترقی را پیموده‌اند - عقب‌مانده و نگون‌بخت‌اند.

دین مبین اسلام تأکید فراوانی بر کار و تلاش، و کسب روزی حلال نموده است. تمامی رهبران دینی، به نوعی از اهمیت و نقش ویژه اشتغال و فعالیت در احیای جامعه و مردم سخن رانده‌اند. آنان نه تنها در بیان که در مقام عمل نیز خود اهل کار و کسب بوده‌اند. انبیای الهی و از جمله پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد ﷺ و نیز امامان معصوم علیهم‌السلام دارای شغل‌هایی چون دامداری، کشاورزی و نجاری بوده‌اند. به نمونه‌هایی اشاره می‌کنیم:

۱. حضرت داود علی‌ه‌السلام با دستان خویش از لیف خرما، زنبیل می‌ساخت و از

محل فروش آنها خود را تأمین می کرد.^۱

۲. پیامبر گرامی اسلام (ص) می فرماید:

خدای متعال هنگامی که حضرت آدم را از بهشت فرو فرستاد، به وی

دستور داد که شخصاً کشاورزی نموده و سپس از دسترنج خود، تأمین

معاش نماید.^۲

۳. پیامبر (ص) هرگاه چشمان مبارکشان به فردی می افتاد و از او خوششان

می آمد، می پرسیدند: «آیا شغلی دارد؟» اگر پاسخ منفی بود، می فرمودند: «از

چشمم افتاده، اصحاب می گفتند: چرا؟ می فرمود: «چون مؤمن اگر شغلی و

حرفه ای نداشته باشد، برای امرار معاش خویش، مجبور به دین فروشی

خواهد شد.»^۳

۴. روزی به پیامبر اسلام (ص) خبر دادند که یکی از مسلمانان مدینه

تهیدست شده است. فرمود: «او را نزد من بیاورید». وی را آوردند؛ فرمود:

«آن چه در خانه داری به این جا بیاور، و آن را کوچک شمار.» او به خانه خود

رفت و یک پلاس و یک کاسه برداشت و به حضور پیامبر آورد و حضرت

آن را برای فروش به مزایده گذاشت. عاقبت شخصی حاضر شد آنها را به دو

درهم بخرد و پیامبر آنها را به آن شخص فروخت و آن دو درهم را به آن

مسلمان داد و فرمود: «یک درهم آن را برای خانواده ات غذا بخر و با درهم

۱. وَاِنْ شِئْتَ ثَلَاثٌ يَدَاوُدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاحِبِ الْمَزَامِيرِ وَ قَارِيْ اَهْلِ الْجَنَّةِ، فَلَقَدْ كَانَ يَعْمَلُ سَفَافِيفَ

الْخُوصِ بَيِّدَةً، وَيَقُولُ لِمَجْلِسَانِهِ: اَيُّكُمْ يَكْفِينِيْ بَيْعَهَا؟ وَ يَأْكُلُ قِرْصَ الشَّعِيرِ مِنْ ثَمْنِهَا. «نهج البلاغه،

خطبه ۱۵۹».

۲. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۱۷.

۳. بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۹، حدیث ۳۸.

دیگر، یک عدد تیشه خریداری کن».

او به دستور پیامبر تیشه‌ای خرید و آورد و بعد حضرت فرمود: «به بیابان برو و با این تیشه همزم‌ها را جمع کن و هیچ خار تر و خشکی را در بیابان، کوچک مشمار، همه را جمع کن و بفروش».

او رفت و طبق دستور، کار کرد و بعد از پانزده روز در حالی که وضع مالی وی خوب شده بود، به نزد پیامبر آمد. ایشان فرمود: «کار کردن و مزد کارگرفتن برای تو بهتر است از این که، در روز قیامت به محشر وارد شوی و نشانه زشت صدقه گرفتن در چهره‌ات باشد».^۱

۵. امام علی علیه السلام پس از بازگشت از جنگ، به امر آموزش و پرورش مردم و قضاوت و داوری در میان آنها می‌پرداخت و وقتی که از این کارها فارغ می‌گردید، دیواری را در منزل خویش با دستان مبارکش بنا می‌نهاد.^۲

۶. عبدالاعلی مولی آل سام می‌گوید: روزی در آفتابی سوزناک، امام صادق علیه السلام را در حال کار کردن در یکی از کوچه‌های شهر مدینه ملاقات کردم. به ایشان عرض کردم: فدای شما گردم، با جایگاهی که شما نزد خدای متعال دارید و نیز نسبت فامیلی با رسول خدا چرا در مثل چنین روزی باید کار و تلاش کنید؟ حضرت فرمودند: ای عبدالاعلی! در پی روزی حلال از منزل بیرون آمدم تا به مثل تو نیازمند نشوم.^۳

۱. همان، ج ۱۰۳، ص ۱۰، حدیث ۴۴.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۴۱۷.

۳. وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۱۰.

۷. علی بن حمزه نقل می‌کند: عبورم به صحرا افتاد، از دور دیدم شخصی فعالانه، مشغول کشاورزی و آماده کردن زمین برای زراعت است، نزدیک رفتم، دیدم امام هفتم حضرت موسی بن جعفر (ع) است که در گرمای سوزان آن‌چنان با بیل کار می‌کند که از پاهای مبارکش، عرق سرازیر است، دلم به حالش سوخت، پیش رفتم و عرض کردم: فدایت گردم، کجایند غلامان که این کار را انجام دهند و شما این همه خستگی و رنج نکشید؟ فرمود: «ای علی بن حمزه! چرا به عهده دیگران بگذارم؟ در حالی که آنان که بهتر از من و پدر من بودند، با بیل کار می‌کردند». عرض کردم، چه کسانی؟ فرمود: «پیغمبر و امیرالمؤمنین و همه پدران من. سپس ادامه دادند: «کار کردن، پیشه پیغمبران، مرسلین، اوصیا و صالحین است»^۱.

عالمان برجسته دین نیز در اقتدا به امامان معصوم خویش، هیچ‌گاه از کار و تلاش، فروگذار نبوده‌اند.

درباره شهید آیه الله سید حسن مدرس، گفته‌اند:

وی در اوایل جوانی که دوران طلبگی و تحصیل خویش را در مدرسه علمیه اصفهان می‌گذراند، روزهای پنجشنبه و جمعه به کار می‌رفت و مزد این دو روز را صرف هزینه پنج روز تحصیل خود می‌کرد.^۲

ارزش و جایگاه اشتغال

در آموزه‌های اسلامی، ارزش و اعتبار فراوانی برای کار و اشتغال تبیین

۱. همان، ص ۲۳.

۲. مردان علم در میدان عمل، ج ۱، بخش دوم، شهید مدرس و دو روز کارگری در هفته.

شده است. نه تنها ارزش آدمی به کار و کوشش او بستگی دارد که بر حسب آیات شریفه، وی جز از خلال دست‌رنج خویش، به منفعت عظیم و بهره کافی دست پیدا نخواهد کرد. آیه کریمه می‌فرماید:

برای انسان بهره‌ای جز از طریق کار و تلاش او نیست.^۱

در بیان بزرگان دین نیز، تعبیر والایی برای افراد شاغل و قشر کارمند آمده است که به بخشی از آنها اشاره می‌کنیم.

۱. امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید:

کسی که به دنبال روزی حلال برای مخارج خویش و خانواده باشد، مانند مجاهد در راه خداست.^۲

۲. باز آن حضرت می‌فرماید:

کسی که کارش وی را به جایی نرساند، خاندان و شهرت فامیلی‌اش وی را به جایی نخواهد رساند.^۳

۳. امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

طلب روزی از راه حلال را هیچ‌گاه رها نکن، زیرا اشتغال، تو را در دینت کمک و یاری می‌رساند.^۴

۴. نیز حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

۱. «وَأَنْ لِّسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى». «نجم» (۵۳) آیه ۳۹.

۲. «مَنْ طَلَبَ هَذَا الرِّزْقَ مِنْ حِلٍّ لِيَعُودَ بِهِ عَلَى عِيَالِهِ وَنَفْسِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ». «تهذیب الاحکام»، ج ۶، ص ۲۰۵، حدیث ۱۰۶.

۳. «مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يَسْرِعْ بِهِ حِسْبُهُ». «تهذیب البیاض»، حکمت ۲۳.

۴. «لَا تَدْعُ طَلَبَ الرِّزْقِ مِنْ حِلٍّ، فَإِنَّهُ عَوْنُكَ عَلَى دِينِكَ». «شیخ طوسی، الامالی، ج ۱، ص ۱۹۶».

بر شما باد به تلاش و کوشش. هنگامی که نماز صبح را به پاداشتید و از آن فارغ گردیدید، از آغازین ساعت‌های روز در طلب رزق حلال باشید، زیرا خدای متعال (بدین وسیله) به شما روزی داده و شما را کمک می‌کند.^۱

آثار کم کاری و بی کاری

در فرازهایی از سخنان علی (ع) به آثار کم کاری و بی کاری، اشاره گردیده است. پاره‌ای از این آثار، عبارتند از:

۱- اندوه و افسردگی

علی (ع) می‌فرماید:

هر کس کوشش اندک نماید، به اندوه و افسردگی مبتلا خواهد شد.^۲

۲- ندامت و پشیمانی

باز آن حضرت (ع) می‌فرماید:

کسی که از تنبلی و مسامحه کاری، پیروی کند، سرانجام در محاصره ندامت و پشیمانی، قرار خواهد گرفت.^۳

۱. فعلیکم بالجهّد والاجتهاد وإذا صلیتم الصبح وانصرفتم فیکروا فی طلب الرزق، واطلبوا الحلال؛

فإن الله عزوجل یرزقکم ویعینکم علیه. «کافی، ج ۵، ص ۷۸».

۲. من قصر فی العمل ابتلی بالهم. «نهج البلاغه، حکمت ۱۲۲».

۳. من اطاع التوانی، أحاطت به الندامة. «غررالحکم، ج ۵، ص ۲۲۵».

۳- محرومیت از سعادت

هم چنین آن بزرگوار می فرماید:

حاشا که انسان بی کار و تن پرور به سعادت و خوشبختی دست

یازد.^۱

۴- حسرت در آخرت

نیز آن حضرت می فرماید:

بدان دنیا سرای آزمونی است که هر لحظه بیکاری در آن، به افسوسی در

قیامت تبدیل خواهد گشت.^۲

۵- عدم استجاب دعا

پیامبر گرامی اسلام ﷺ پس از برشمردن گروه هایی از مردم که دعایشان مستجاب نمی شود، یکی از آنها را فرد بی کار به شمار آورده و می فرماید:

مردی که در درون خانه نشسته و می گوید: خدایا به من روزی

رسان! در حالی که از منزل خارج نشده و به دنبال روزی نمی رود،

خدای متعال می فرماید: بنده من! مگر من راه را برای به دست آوردن

۱. ميهبات من نبيل السعادة السكون إلى الهواني والبطالة. وغرر الحکم، ج ۶، ص ۱۹۷.

۲. واعلم، أن الدنيا دار بلية لم يفرغ صاحبها فيها قط ساعة إلا كانت فرغته عليه حجرة يوم القيامة. نهج البلاغة، نامه ۵۹.

روزی و کار کردن بر روی زمین به کمک اعضا و جوارحت هموار

نکردم؟^۱

۶- ناپختگی و کودنی

دوره تلاش و کوشش آدمی برای یافتن کار از سویی، و ارتباط و انس با نگرش‌ها، فرهنگ‌ها و سلیقه‌های متفاوت در حین کار و اشتغال از سوی دیگر، بر تجارب وی افزوده و موجب پختگی و افزایش تحمل وی در برابر مشکلات و فراز و نشیب‌های زندگی خواهد شد.

این ذخیره گران‌بها نعمتی است الهی که در اختیار بشر نهاده تا از خلال هم‌گرایی و تعامل مشترک با دیگر آحاد مردم، زمینه رشد و پیشرفت خویش را افزون نموده و دانش و بینش خویش را ارتقا دهد.

از این رو خداوند متعال در آیه شریفه قرآنی فرمود:

ما شما را در قالب گروه‌ها و اقوام گوناگون آفریدیم تا با هم آشنا گشته و از

یک‌دیگر تجربه کسب کنید.^۲

در حقیقت، همین تلاش و سعی بشر است که به وی ارزش بخشیده و او را از دیگر مخلوقات الهی متمایز ساخته است و اصولاً آدمیت انسان، در گرو فعالیت‌های وی می‌باشد.

۱. إِنَّ أَصْنَافاً مِنْ أَتْمِي لَا يَسْتَجَابُ لَهُمْ دَعَاؤُهُمْ ... رَجُلٌ يَفْقَدُ فِي بَيْتِهِ وَيَقُولُ: يَا رَبِّ ارْزُقْنِي وَلَا يَخْرُجْ وَلَا يَطْلُبُ الرِّزْقَ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: عَبْدِي أَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ السَّبِيلَ إِلَى الطَّلَبِ وَ التَّصَرُّفِ فِي الْأَرْضِ بِجَوَارِحِ صَحِيحَةٍ... «ومائل الشيعة» ج ۱۲، ص ۱۵.

۲. «وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا». «حجرات» (۲۹) آیه ۱۳.

ضرب المثل معروفی است که می‌گوید: «تابه دکان و خانه در گروی، هرگز ای خام آدمی نشوی» و یا «کباب پخته نگرده مگر به گردیدن». کنایه از آن‌که تا پای بند خانه و کاشانه خویش باشی و رنج کار، گردش و سفر را به جان و دل نخری، آدم نخواهی شد.

هدایت و اداره امور جامعه

هدایت جامعه و ساماندهی امور آن از برجسته‌ترین گونه‌های اشتغال، و کار و کوشش است. جامعه اسلامی هم چون دیگر جوامع، برای اداره و هدایت امور خویش و نیز برای حل مشکلات و نیازهای مردم، محتاج تأسیس و تشکیل نهادها، سازمان‌ها و دستگاه‌هایی است که مردم با مراجعه به آنها بتوانند با کمک متخصصان و کارآشنایان، معضلات روزمره خویش را حل کنند و پاسخی منطقی و درخور دریافت نمایند.

اصولاً هیچ حکومتی در طول تاریخ و از جمله حکومت اسلامی حتی در زمان پیامبر گرامی اسلام ﷺ و یا در روزگار علی بن ابی طالب علیه السلام، بی‌نیاز از تشکیلات، مراکز و اداره‌ها نبوده و نخواهد بود. از این رو، کار در این دستگاه‌ها، هم چون کار و کسب آزاد، نمونه‌ای از اشتغال مورد سفارش اولیای دین به شمار آمده و طبیعی است که لوازم و اقتضائات خاص خود را دارا باشد.

از لوازم دستگاه‌های حکومتی و اجرایی، داشتن قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌های داخلی است، تا توقعات و انتظارات متقابل میان مدیران حکومتی و اجرایی و بازوهای اجرا یعنی کارکنان را تبیین کند.

بی تردید، بزرگان دین به منظور هر چه نزدیک‌تر ساختن اداره‌ها و محیط‌های کار در حکومت اسلامی به موازین اخلاقی و انسانی، رهنمودهایی ارائه کرده‌اند که پای‌بندی به آن خواسته‌ها و اجرای دقیق آنها، از ادازه‌ها و مراکز، محیط‌هایی امن، مزین به آداب اخلاقی، و پاسخ‌گو به نیازها و مشکلات مردم خواهد ساخت.

افزون بر آن که این قبیل ارشادها و راهنمایی‌ها - که در منابع دینی برای هر یک از دو قشر کارمند و مدیر، تبیین و ارائه گردیده - مشحون از راهکارها و عوامل موفقیت و اثربخشی برای این دو قشر است.

البته از میان تمامی منابع ارزشمند و مهم، کتاب گران سنگ نهج البلاغه و نامه‌هایی که امیر مؤمنان علی (ع) به مدیران، کارگزاران و کارکنان خویش، نگاشته‌اند، اهمیت و ویژگی خاصی دارد.

معرفی کتاب حاضر

این کتاب که اولین نوشتار از سلسله مباحث «سازمان و مدیریت اسلامی» است، به بررسی حقوق و نقش کارکنان در سازمان‌ها از منظر حضرت امیر مؤمنان علی (ع) پرداخته و دیدگاه‌های آن حضرت را در این خصوص به تصویر کشیده است.

بهره‌گیری از حوادث تاریخی، نکته‌های ادبی و نیز ضرب‌المثل‌های اصیل فارسی، غنا و زیبایی خاصی به این مجموعه بخشیده است.

امیدوارم با این خدمت ناچیز، توانسته باشم از سویی بخشی از حقوق کارکنان را و از سوی دیگر، انتظارات آن حضرت از آنان را ترسیم کرده باشم و

از این طریق، گامی در جهت همسان نمودن محیط اداره‌ها و سازمان‌ها با اصول و ارزش‌های اسلامی، برداشته باشیم. ان شاء الله.

علی اصغر عطاران طوسی

عید سعید غدیر ۱۴۲۵ / دهه فجر ۱۳۸۳